

Мамбеталиев Ж.Т.

**КЕНЖЕ МЕКТЕП ЖАШЫНДАГЫ БАЛДАРДЫН КЫЯЛДАНУУЛАРЫНЫН
ЭСТЕТИКАЛЫК САБАКТАРДЫ ӨЗДӨШТҮРҮҮДӨГҮ ТААСИРИ**

Мамбеталиев Ж.Т.

**РАЗВИТИЕ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ
ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ**

Zh.T.Mambetaliev

**THE DEVELOPMENT OF AESTHETIC ACTIVITIES AND THEIR IMPACT ON
DEVELOPING CREATIVITY IN YOUNGER STUDENTS**

УДК: 372.8

Бул макала көркөм өнөр сабактарындагы кенже жаштагы балдардын кыялданууларын калыптандырууга жана алардын эстетикалык билим алууларына керек болгон каражаттар аркылуу шарт түзүүнүн зарылдыгына арналган. Көркөм эстетикалык билим берүүдө окуу тарбия иштерин жүргүзүп жаткан педагогдон дагы ушул багыттагы чеберчилик талап кылынат. Бул макала көркөм өнөр искусствосуна арналган илимий макалаларга сереп салып жана алардын илимий негизине таянуу менен иштелип чыкты.

Негизги сөздөр: көркөм өнөр искусствосу, эстетикалык маданият, көркөм талап, көркөм кабыл алуу, окуучунун кыялдануусу, көркөм ишмердүүлүк.

Данная статья рассматривает вопрос о развитии фантазии у младших школьников на уроках изобразительных искусств. Она делится с проблемами создания условий по обеспечению принадлежности необходимых для выполнения художественных произведений младших школьников. Педагог, который, ведет занятия в начальных образовательных учреждениях, должен иметь образование в сфере изобразительных искусств.

This article reviews the importance of developing fantasy of children in art classes. It deals with the idea that it is necessary to provide children with the equipment they need. It helps them to develop their aesthetic skills and cognition of the surrounded environment. A teacher working with children should be a person who is familiar with the peculiarities of art. Given article investigated different research papers and was written on the base of them.

Key words: art, esthetic culture, artistic requirement, artistic perception, pupil's dreaming, artistic activity.

Балдар чыгармачылыгынын бир түрү Кыялдануу (фантазия) эсептелет – бул «көркөм ойлоочулук, баладагы элестердин эркин айкалыштыруу жөндөмдүүлүгүнө негизделген, аң-сезимсиз эле пайда болду» [1]. Реалдуулуктан алыстап, укмуштуу көрүнүштөр баланын фантазиясын жаратат, тагыраак айтканда реалдуу көрүнүштөргө караганда фантастикалык көрүнүштөр алардын ойлоо сезимдерин ээлеп алган болот.

Балдардын көркөм чыгармачылыгында чоң адамдардын көркөм чыгармачылыгынан кескин айырмаланып тургандыгы өзгөчө көрүнүш. Балдар чыгармачылыгынын бул түрү алардын чыгармачылык жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүүнүн жемиштүү каражаты болуп эсептелет. Көркөм өнөр ишмердүүлүк процессинде бала ар кыл сезимдерди сы-

ноодон өткөрөт: өз колунан жасалган кооз сүрөт-төлүшкө кубанат, жакшы болбой калса кайра капаланат. Эң башкысы: сүрөт тартуу менен, бала ар кыл билимдерди алат; айлана-чөйрө боюнча элестөөлөрү тереңдейт; иш процессинде буюмдардын сапатына маани бере баштайт; тетиктердин жана буюмдардын мүнөздүү өзгөчүлүктөрүн эсте сактайт; буюмдардын көлөмүн жана түстөрдү айырмалашат; көркөм өнөрүндөгү билим жана билгичтиктерге ээ болот, окуп-үйрөнгөндөрүн түшүнүү менен колдонот. Эң баалуусу, кенже жаштагы окуучулардын көркөм өнөр ишмердүүлүгү боюнча сабактарда кыялдануу иштери менен үзгүлтүксүз байланыштуу, таануу жана практикалык иштери дагы кошо жүрөт. Сүрөттөөнүн ар кандай варианттарын окуу процессинде окуучулар менен өздөштүрүп, техникалык ыкмаларды чыгармачылык өсүштөгү жөндөмдөргө ээ болушат. Аристотелге таянуу менен Т.С. Комарова өз макаласында «Балдардын көркөм өнөр чыгармачылыгы: эмнени түшүнүүгө болот?» сүрөт сабактарында балдардын ар тараптуу өнүгүшүнө түрткү берет деп белгилейт. Бул жөнүндө өткөн мезгилдин белгилүү педагогдору Я.А.Коменский, И.Г. Песталоцци, Ф. Фребель – көптөгөн изилдөөчүлөр жазышкан. Алардын иштери күбөлөндүргөндөй: сүрөт сабагы жана башка көркөм өнөр ишмердүүлүгүнүн түрлөрү балдардын өз алдынча жана чоңдор менен болгон көркөм көз караштарынын негизги толук кандуу мазмунун түзөт; ички жан дүйнө милдеттерин аткарат; капа болуудан алаксытып, кайгылуу окуялардан, капалануусун жазып, коркунучтан, жарпын жазып, маанайын көтөрүп, оң эмоционалдык жагдай түзөт. Ушуга байланыштуу педагогикалык процессте ар кыл көркөм билим сабактарын, чыгармачылык ишмердүүлүктөрдү башталгыч билим берүү мекемелеринде кенен киргизүү маанилүү. Бул багытта кенже жаштагы ар бир бала чоң адамдардын мажбурлоосу, кийлигишүүсү жок эле өздөрүн көрсөтө алат, кыялданууларын сүрөт аркылуу бардык жерде, бардык буюмдарда чагылдыра беришет. Көркөм өнөр ишмердүүлүгүн жетектөөдө мейли мугалим болубу, тарбиячы болубу алардан көркөм билимдүүлүк талап кылынары белгилүү, деги эле чыгармачылык жөнүндө, өзгөчө балдардын, анын спецификасы жөнүндө билимдер, кылдаттык, тактык, балдардын өз алдынчалуулугун жана демилгесин колдоо, чы-

гармачылыктын потенциалын өнүктүрүүдөгү билгичтик жана көндүмдөргө ээ болгон көркөм өнөрү багытындагы адис болушу шарт.

Кенже жаштагы окуучулардын көркөм өнөр чыгармачылыгы дегенде биз эмнени көз алдыга келтиребиз? Педагог жана психологдордун ою боюнча чыгармачылык объективдүү жана субъективдүү жаңы нерсени адам тарабынан түзүү, жаратуу деп карашат. Так ошол субъективдүү жаратмандык балдардын чыгармачылык ишмердүүлүгүнүн жыйынтыгын түзөт. Сүрөт тартуу, кесип чаптоо аркылуу бала өзүндө субъективдүү жаңы нерсени жаратат. Жалпы коомдогу адамзаттын жасаган чыгармачылыгынын баалуулугу, жаңылыгы эмес, анын субъективдүү баалуулугу маанилүү, жаратылган чыгарма эмес, чыгарманы жараткан адамдын өзүнүн баалуулугу маанилүү.

Балдардын чыгармачылыгын алгачкылардан болуп аныктагандардын бири Е.А. Флерина: «Балдардын көркөм чыгармачылыгы дегенде биз түшүнөбүз айлана-чөйрөнүн аң-сезимдүү чагылдырылышы сүрөт тартууда, ийлеп чаптоодо, конструкциялоодо, чагылдырууда, элестүү иштеринде түзүлгөн, өзүнүн байкоолору аркылуу элесин сүрөттөп берүү, эсинде сакталып калгандары, сөз аркылуу кабыл алынган, картиналар жана башка искусствонун түрлөрү. Бала айлана-чөйрөнү активдүү түрдө көчүрүп албастан, топтолгон тажрыйбасынын ага болгон байланышынын негизинде иштеп чыгып сүрөттөй алат» [2].

Педагог В.Н. Шатскаянын ою боюнча: балдардын көркөм чыгармачылыгы жалпы эстетикалык тарбиянын шартында искусствонун белгилүү бир түрүнө ээ болуп, объективдүү көркөм баалуулукту жараткандан көрө, эстетикалык жактан өнүккөн инсанды түзүү, бир канча жетилген ыкма» [3, с.24].

А.А. Волкова белгилейт: «Чыгармачылыкка тарбиялоо – балага таасир берүү ар тараптуу жана татаал. Чыгармачылык ишмердүүлүккө чондор катышышат анда, *акыл* (билим, ойлоо, кыялдануу), *мүнөз* (чечкиндүү, тырышчаактык), *сезим* (сулуулукту сүйүү, берилген түрдө, ойлоо). Андагы чыгармачылыкты өнүктүрүү үчүн ушундай адамдык сапаттарды биз балдарда дагы тарбиялашыбыз керек. Баланын акылын кайбир билимдер аркылуу байытуу – чыгармачылык үчүн кеңири азык берүү дегендик. Көңүлүн буруп кароого, байкагыч болууга окутуу – демек көз алдыга келтирүү ачык болгондой, толугураак жеткирүүгө болгон аракет. Бул балдардын көргөндөрүн өз чыгармачылыгында улам жаңылап турууга көмөк берет» [3, с.24].

Чыгармачылык эмне менен мүнөздөлөт? Б.М.Теплов ушуга байланыштуу мындай деп жазат: «Эң башкысы, баланын чыгармачылыгын камсыз кылган шарт, - ак ниеттүүлүк. Ансыз бардык башка жетишкендиктер өз маанисин жоготот» [3, с.25]. Мындай шартта, чындыгында, чыгармачылыкты канааттандырат, балада өз алдынчалуулуктун пайда болгондугун, ички кабылдоосунан алганда, педагогич-

калык түрткү берүү мурда эч кандай ниеттенүү болбостон эле ишке ашат» [3, с. 25].

Сүрөт тартуу процессинде, ийлеп чаптоодо бала ар кыл сезимдердин сыноосунан өтөт; мурда биз белгилегендей, кооз сүрөттөлүшкө кубанат, капа болот, эгерде бир нерсе тура эмес болуп калса, анын жыйынтыгы канааттандыруу болгонго аракеттенет же, тескерисинче, көңүлү калат, боюн таштайт, көнүгүүлөрдү аткаруудан баш тартат (мындай учурда сезгичтик зарыл, мугалимдин көңүлдүү мамлеси, ага жардам бериши). Сүрөт тартып жатып, билим алат, жаратылыш жөнүндө анын сезимдери такталат жана тереңдейт. Бала жаңы көркөм билим – көндүмдөрдү гана албастан, анын чыгармачылык жөндөмдөрүн кеңейтет, аны колдонууда баамдоо менен окуйт.

Психологиялык өнүткөн караганда абдан маанилүү фактор. Анткени ар бир бала, тигил же бул буюмду сүрөттөп жатып, сюжетин берет, сезимдерин бурат, ал кандай көрүнүп жаткандыгын түшүнөт.

Көркөм өнөр чыгармачылыгынын маңызы ушунда, ал сезип-билүүдө гана эмес, ал тарта турган сүрөтүнүн, ийлеп чаптоонун, аппликациянын темасын өз алдынча ойлоп табуусунда, мугалим тапшырма бергенде, композицияны аныктап, түстөрдү жана көркөм каражаттарды колдонуп, кызыктуу кошумчаларды киргизет.

Балдардын чыгармачылыгы жөнүндө белгилүү окумуштуулардын жобосуна анализ – Г.В. Латунской, В.С. Кузина, ж.б. Т.С. Комарованын жүргүзгөн иш аныктамасына ой бөлүшө турган болсок. Кенже жаштагы балдардын көркөм чыгармачылыгына адамдагы жаңы түзүүлөрдү түшүнүү (эң алгач балага маанилүү болгон) жемишин (сүрөт, ийлеп чаптоо, айтып берүү, бий, ыр, оюн); түзүү (ойлоп табуу) айкын болгон нерсеге мурда колдонула элек бөлүктөрдү сезүү менен бардыгында колдонуу.

Ошентип, биз балдардын чыгармачылыгы түшүнүгүн карап чыгып, анын өзгөчөлүктөрүн жана түрлөрүн аныктадык. Жогорудагы айтылгандардын бардыгынан тыянак чыгардык, кенже курактагы окуучулардын чыгармачылык өнүгүшүнүн негизги шартында кененирээк кайрылып, көйгөйлөрдү чечүүгө боло тургандыгы бизди ынандырды. Ошондуктан бул суроону кароо менен аныктайбыз: кыялдануусуна багыт берүү менен көркөм өнөрүн окутуу балдардын көркөм өнөр чыгармачылыгындагы өнүгүшүнүн шарты болот.

Адабияттар:

1. Прокофьева Э. Психология детского творчества.
2. Григорьева Г.Г. Развитие дошкольника в изобразительной деятельности: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. - М.: Академия, 1999. - С. 344.
3. Комарова Т.С. Детское изобразительное творчество: что под этим следует понимать? // Дошкольное воспитание. - 2005. - № 2.

Рецензент: д.пед.н., профессор Сняев Т.М.